

Les millors obres de les lletres gironines (18) **Els barons de Catalunya**

Obra ben representativa de les importants que va escriure l'historiador Santiago Sobrequés i Vidal sobre el món medieval, on exposa la visió sintètica de la noblesa catalana des d'una perspectiva política i com diu el seu fill, el també historiador Jaume Sobrequés, és un autèntic monument com a font d'informació i una crònica farcida de dades, però amb voluntat de mostrar un bloc social de forma coral.

Josep Maria Figueres
PROFESSOR DE LA UAB

La generació de Jaume Vicens i Vives i Santiago Sobrequés, amb una molt extensa nòmina d'il·lustres investigadors, elaborà una història de Catalunya que defugia la simple transcripció literal dels documents per no esmentar els comentaris llegendaris i carregats de simbolismes. Ara hi juga la qualitat amb el conjunt de ciències auxiliars i ací hi destaquen força. Sobrequés és exponent d'una generació que accedí, tardanament, a la Universitat i estigué pràcticament tota la vida a la docència de secundària i, elabora des de l'exigència intel·lectual i el compromís històric molts manuals i alhora molts estudis de recerca. El que ens ocupa avui és una obra de nivell, *Els barons de Catalunya*.

L'estudi és dedicada a la noblesa catalana i ha tingut set edicions. La primera a Teide (1957), quatre anys després fou Vicens Vives l'editorial que heretà els drets de la primera i l'edità i reedita (1961 i 1980 respectivament), i la darrera és la que hi ha al mercat d'Editorial Base del seu net, també Santiago, i on hi col·labora en Jaume, el fill historiador. Cal esmentar l'edició que feu el diari *El Observador* (1991), de butxaca, i la d'un cert luxe de Planeta.

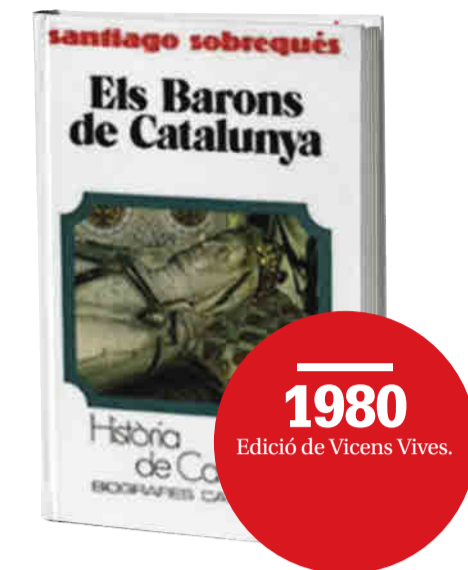
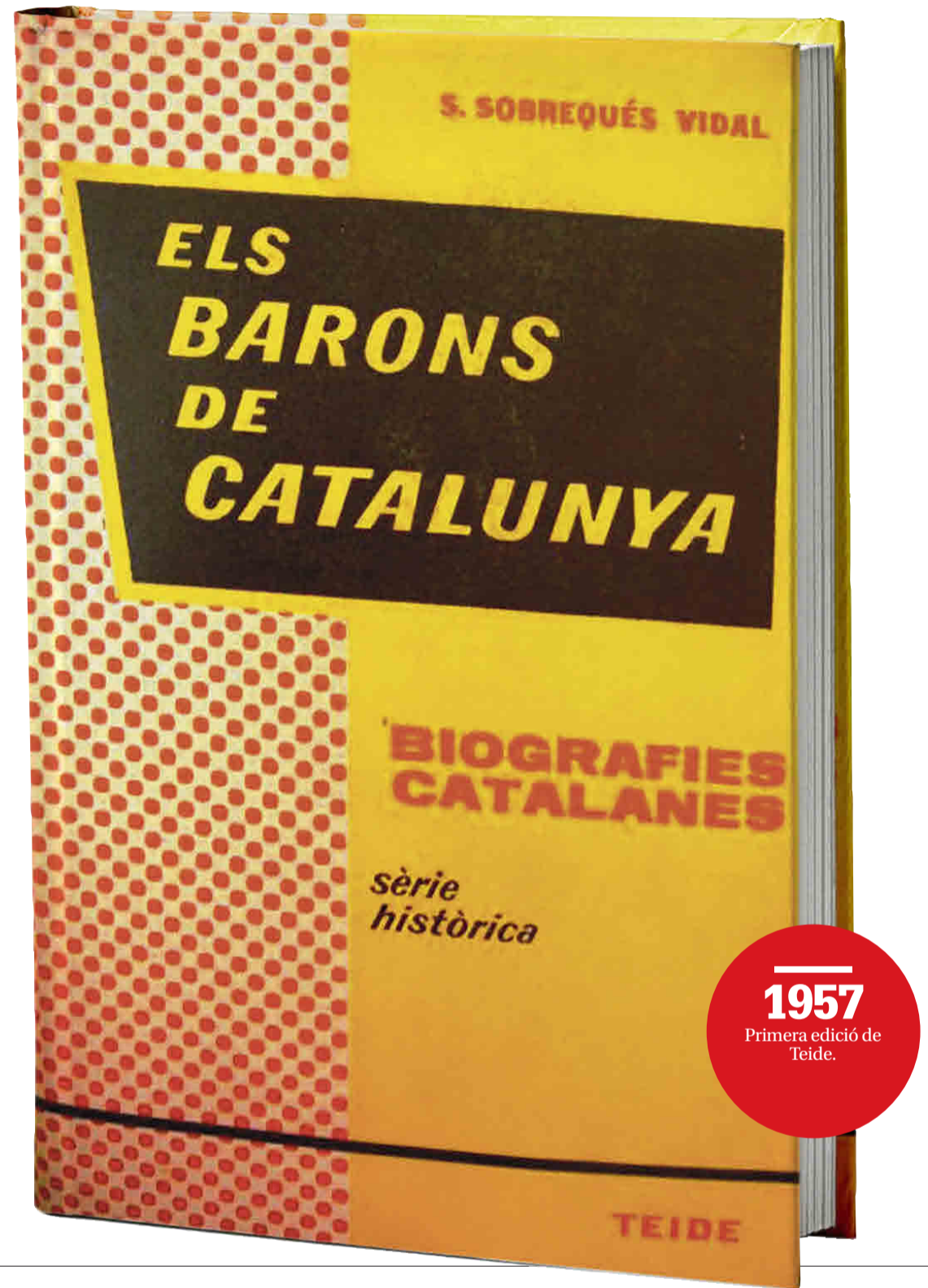
El llibre aparegué en la col·lecció «Biografies catalanes», en realitat una història de Catalunya que per les limitacions del franquisme a la normalitat catalana no pogué tenir

Dels orígens de Catalunya a l'edat moderna

aquest nom i usà el que es pogué. Jaume Sobrequés, en la introducció, ens n'explica la història interior. El llibre s'escriu per invitació de l'amic del pare, Jaume Vicens i Vives, el 1956, i la correspondència, nombrosa, constata les dificultats d'un estudi que va dels orígens fins a Ferran II, on l'exigència dels dos fa que el treball sigui tota una obra editorial de relleu. Feu l'índex sense ordinador i aleshores es treballava, explica el tècnic editorial Enric Borràs, amb fitxes blanques que s'havien d'anar anotant... Un treball doncs clàssic i encara de re-

ferència obligada malgrat els avenços histogràfics. Com escriu el seu fill a la introducció, «*Els barons de Catalunya* constitueixen una obra monumental, que, en aquells moments, ningú més que ell hauria pogut i volgut realitzar.»

Escrit amb una molt lloable agilitat i amenitat, en un breu termini, un any i mig, esdevé un estudi d'alt nivell que ha merescut les lloances de genealogistes per la valuosa informació aportada. Armand de Fluvià, per exemple, revisa la darrera edició.

Santiago Sobrequés i Vidal

Un medievalista compromès

L'historiador medievalista i professor Santiago Sobrequés i Vidal, (Girona, 1911-1973) tingué una gran implicació amb la ciutat a la qual dedicà el seu treball i investigacions tot i el caràcter general de la seva recerca. Llicenciat en història i en dret a la Universitat de Barcelona, tingué una profunda, intensa, fraternal, relació d'amistat i treball amb Jaume Vicens i Vives. El 1933 és llicenciat i treballà de professor de geografia i història a l'institut de segon ensenyament de Terrassa, que dirigí més tard. Mobilitzat el 1937, en acabar la guerra civil de 1936-39 fou professor dels instituts de Màlaga, Figueres i catedràtic dels de la Seu d'Urgell i de Girona (del 1943 en endavant), del qual fou també director (1960-1969). El 1969 s'incorporà al Col·legi universitari de Girona i el 1971 té la plaça de professor a la UAB. Pràcticament, doncs, tota la seva vida activa fou professor d'història a secundària i investigador tenaç.

Els seus primers treballs, manuals d'història de secundària, foren obres d'èxit, rellevants, atesa la mediocritat dels mateixos durant el franquisme. *Hispania*, (1944, reeditat tretze vegades), *Àgora, Orbe, Nor-te, Gea, Ibèrica...* són un treball important per la influència social que assolí. Personalment ens formàrem al batxillerat amb dos manuals seus, *Tajo* i la famosa *Historia de España moderna y contemporánea*. Són manuals d'una enorme expansió que irradien uns conceptes crítics, malgrat el Ministeri censor, i deixaven marge al professorat. Ofereien recursos, mapes, gràfics, taules, cites, tot i que el lèxic, conceptes, programa, havien de estar sota la tutela dictatorial. No eren els manuals ditiràmics a l'ús sinó d'una metodologia més, diguem-ne, tecnocràtica. Obrien el pas a la joventut estudiantina dels seixanta i setanta. És clar que aleshores hom no podia escriure lliurement i usava el silenci o l'entrellinat com a subterfugi. Amb dignitat l'obra té una exquisida prudència -fora de la segona meitat del XX de continguts forçats i de caràcter imposat- en la redacció. La seva *Historia*, manual de gran interès tanmateix, a l'època, permetia al professorat d'ampliar i matisar l'explicació. Vegem un exemple. Un tema tabú com és la colonització americana, Sobrequés l'explica, amb suavitat i prudència, per passar l'autorització ministerial. Diu: «*Los españoles implantaron con toda naturalidad sus formas de vida en América sin que nadie hubiese podido sospechar entonces lo destructoras que iban a ser para el mundo indígena. El indio se sintió dominado por una fuerza arrolladora, se creyó abandonado de sus dioses y de sus jefes y, salvo en algunos casos de rebelión desesperada, cayó en un estado de resignación*

y escepticismo estéril que ciertas masas de la actual población americana no han todavía superado. (...) En Nueva España la población india pasa de 11 millones en 1519 a un millón y medio en 1650». No es pot explicar millor l'extermi.

Participa vivament a les activitats gironines, col·laborant en la represa del teixit cultural, feina ben difícil sota el franquisme. Així, el 1946 fundà l'Institut d'Estudis Gironins, fou president del Grup Excursionista i Esportiu Gironí, el popular GEIEG i va intervenir en altres iniciatives: Omnium Cultural, premis Bertrana, revista *Presència*, llibreria Les Voltes, Cercle Artístic... Fou col·laborador també de *Destino* com a corresponent a Girona. Josep Clara, a *Santiago Sobrequés i Vidal. La història al servei d'un país* (Base, 2011) exposa amb nitidesa i finesa la vida fent-ne un excel·lent resum.

En el bagatge de Sobrequés hi ha una obra acadèmica i formativa, llarga i valuosa, amb una quinzena de llibres, cinc manuals i una vintena d'articles acadèmics en revistes científiques i un centenar de periodístics (*Serra d'Or*, *Revista de Girona...*) La major part en català i dedicats a Girona o Catalunya. Remarquem-ne algun: *Famílies hebreas gerundenses: los Falcós* (1948), *Los orígenes de la revolución catalana del siglo XV* (1952), *Alfons el Franc* (dins el volum *Els descendents de Pere el Gran*, 1954), *El linaje de los Requesens* (1954), *Els barons de Catalunya* (1957), *Els grans comtes de Catalunya* (1961), *El setge de la Força de Girona el 1462* (1962), *La distribució de la terra al Principat de Catalunya* (1964), *La alta noblesa del norte de la guerra civil catalana de 1462-1472* (1966), *La noblesa catalana en el siglo XIV* (1970) i els importants dos volums *La guerra civil catalana del segle XV* (1973, amb el seu fill Jaume), *El compromís de Casp i la noblesa catalana* (1973) i *Societat i estructura política de la Girona medieval* (publicat pòstumament el 1975).

Clara exhuma una carta a Vicens del desembre del 1944 quan els nazis ja són derrotats al sud de França. Coneixem aquest epistolari entre dos historiadors gràcies a Jaume Sobrequés (*Història d'una amistat*, Vicens Vives, 2000). Escriu Santiago Sobrequés: «Jo no em resigno a la idea que nosaltres siguem quelcom com una mena d'últims romans d'un món que se'n va. Crec que es pot salvar tot si nosaltres, la gent de bona voluntat, que som almenys la majoria de la gent que compta, hi posem el coratge i l'energia suficient. Puique la cosa no serà sense lluita (en això estriba el meu pessimisme), lluita en la que és molt possible que tinguem enfront molts dels que ara tenim pels nostres amics.»

Un fragment

La fi real del comte d'Urgell

Escollim uns paràgrafs representatius de la prosa de Santiago Sobrequés, que combina alta erudició amb voluntat de lectura amena; ací el final de la trista història de Jaume d'Urgell.

«De presó en presó, Jaume el Dissortat va sobreviure 20 anys la seva desgràcia. Mentre durà el procés, fou tancat a la presó de Lleida, però pel desembre del mateix any 1413, malgrat que el rei havia promès no traslladar-lo fora dels seus regnes, fou conduït al castell d'Uruenyà (Valladolid), en els dominis de la reina Elionor. Segons l'anònim autor de *La fi del comte d'Urgell*, el comte fou, durant el camí, grollerament escarnit i objecte de les més despietades befes per part dels seus conductors i, en arribar a Uruenyà, fou

posat 'al sòl de orrible, pudent, fosca e tenebrosa torra e... en aquella encepant e engrillonat e clos e tancat'. Encara que aquest testimoni sigui sospitós, és un fet que fins pel gener de 1415 la comtessa Isabel no va poder aconseguir del rei que donés ordre al governador del castell, Escalante, d'autoritzar el comte a oir missa els dies de precepte.

Engrillonat o no, el comte va estar durant aquest primer any de captiveri rigorosament incomunicat. Sembla que contribuïren a aquest rigor les imprudències de la seva mare, que conspirava per alliberar el seu fill.

La irreductible piemontesa hagué d'ésser novament jutjada i condemnada a presó en 1414.

La mort de Ferran I per l'abril de 1416 i l'adveniment del seu fill Alfons el Magnànim assenyalaren un canvi favorable en el règim de vida del Dissortat. D'antuvi, les bandositats castellanques entre els infants d'Aragó, germans del rei, i el monarca castellà Joan II i el seu privat Alvar de Luna, varen donar al comte presoner uns moments d'actualitat. Sembla que Joan II i el seu privat amenaçaven d'alçar el captiu per rei d'Aragó si Alfons creava una si-

tuació perillosa a Castella defensant el seu germà, l'infant Enric. Per això Alfons va ordenar que el presoner fos traslladat a Mora de Toledo (1420). En 1422 fou portat a l'alcàsser de Madrid, on romangué dos anys més fins que en 1424 fou retornat a Uruenyà. Aquest any morí la comtessa Isabel a Alcolea, vila que li havia estat retornada pel rei Alfons. Quant a la comtessa-mare, havia mort quatre anys abans (1420) a Morella, on vivia en règim de presó benigna, allotjada en una casa particular; abans havia estat al castell d'Alacant.

En 1426 Alfons va poder treure el seu presoner de Castella. Burlant la vigilància castellana, el comte pogué ésser portat a Terol i tot seguit al castell de Xàtiva, on passà, sotmès a un tracte cada vegada menys dur, els darrers anys de la seva vida. Va morir-hi en 1433. La versió recollida per l'autor de *La fi del comte d'Urgell*, que fa morir Jaume el Dissortat a mans dels infants Pere i Enric, germans del rei, obeint suggestions de l'altre germà, el futur Joan II, no té fonament. No gaire més ver-

semblança ofereix una altra versió, també de la mateixa procedència, segons la qual el rei Alfons, mogut per la curiositat, hauria visitat el comte, en companyia d'alguns cavallers i sense donar-se a conèixer, vers 1428. Compadit de la seva trista sort i commogut per la seva edificat resignació, el rei hauria volgut donar al seu presoner l'arquebisbat de Saragossa, però els seus consellers varen oposar-s'hi; llavors el sobirà va disposar que el règim de captiveri fos el més suau possible. El que és cert és que a Xàtiva el Dissortat va gaudir d'un règim més benigne i que el seu aïllament no fou tan absolut; hom sap que fou consultat sobre el futur de la seva filla Elionor. Així mateix el no sobirà i la reina Maria, la seva muller, varen ocupar-se de les filles del comte i arranjaren llur situació jurídica, però 'sense oblidar l'origen de totes aquestes dones; sempre es tingué en compte que foren membres d'una família rival, i, per tant, varen ésser tractades en conseqüència. El possible conflicte al Principat per un rebroll de la causa d'Urgell no va ésser mai menyspreat».